

بررسی تطبیقی مسئولیت مدنی ناشی از خسارات حیوانات در حقوق ایران و انگلستان: از نظریه تقصیر تا مسئولیت مطلق

امیرمحمد ماهرخ^۱

* نوع مقاله: پژوهشی / تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۲۴ / تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۴

کدمقاله: JHVMN -۲۵۰۱-۱۲۶۰

چکیده

این تحقیق با هدف بررسی مسئولیت مدنی ناشی از خسارات وارد شده توسط حیوانات در حقوق انگلستان و ایران انجام شده است. برای دستیابی به این هدف، از روش تحقیق تطبیقی استفاده شده و قوانین موضوعه، رویه قضایی، و نظریات حقوقی در هر دو نظام حقوقی مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در حقوق انگلستان، مسئولیت مدنی ناشی از حیوانات بر دو مبنای تقصیر و مسئولیت مطلق استوار است و قانون حیوانات ۱۹۷۱، مبانی خاصی برای حیوانات خطرناک و غیرخطرناک ارائه می‌دهد. در حقوق ایران نیز، ماده ۳۳۴ قانون مدنی و قانون مجازات اسلامی بر مبنای نظریه تقصیر به مسئولیت مالک یا متصرف حیوان پرداخته‌اند. نتیجه‌گیری نشان می‌دهد که با وجود اشتراکات مفهومی بین دو نظام حقوقی، حقوق انگلستان به دلیل پیشینه طولانی‌تر و تنظیم دقیق‌تر، حمایت بیشتری از زیان‌دیدگان به عمل می‌آورد، در حالی که در حقوق ایران نیاز به بازنگری و تکمیل قوانین در این حوزه مشهود است.

واژگان کلیدی: قانون حیوانات ۱۹۷۱، مسئولیت مطلق، مسئولیت مالک حیوان، جبران خسارات حیوانات.

^۱ کارشناس ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. (نویسنده مسئول). am.mahrokh2020@gmail.com

مقدمه

در حقوق انگلستان امکان وقوع بسیاری از انواع خسارت توسط حیوانات نیز وجود دارد: برای مثال، گاوهای سرگردان ممکن است وارد باغ شما شده و به اموال شما آسیب برسانند، یا یک سگ می‌تواند به شما آسیب شخصی وارد کند. از آنجا که شکایت از یک سگ اسپانیل (spaniel) کوچک فایده‌ای ندارد، قانون، مسئولیت خسارات ناشی از حیوانات را بر عهده صاحبان آن‌ها یا شخصی که در زمان وقوع خسارت مسئولیت کنترل حیوان را بر عهده داشته است، قرار می‌دهد. این مسئولیت به دو شیوه اعمال می‌شود.

شیوه اول این است که خسارت ناشی از حیوانات تحت شمول چندین نوع مسئولیت مدنی در کامن لا قرار می‌گیرد و در این موارد، قواعد معمول مربوط به این مسئولیت‌ها اعمال می‌شود، شیوه دوم شامل قانون حیوانات ۱۹۷۱ است که مقررات قانونی خاصی درباره خسارات ناشی از حیوانات ارائه می‌دهد و موضوع اصلی این مقاله است. مسئولیت مدنی ناشی از خسارات وارد شده توسط حیوانات در انگلیس ریشه در سنت‌های فئودالی و دوره‌های پیش از محصورسازی اراضی دارد، زمانی که در بسیاری از مناطق، اصلی‌ترین شکل ثروت دام‌ها بودند و نگرش به حیوانات سرگردان با آنچه امروز وجود دارد بسیار متفاوت بود. در واقع تا پیش از تصویب قانون حیوانات ۱۹۷۱، تنها پس از اصلاحات منطقی و ضروری قانون مربوط به حیوانات در قانون حیوانات ۱۹۷۱ بود که قانون اهمیت ایمنی رانندگان وسایل نقلیه در جاده‌ها را بالاتر از حقوق مالکان زمین برای رها کردن املاک خود بدون حصار به رسمیت شناخت. در پرونده (۱۹۴۷، Searle v Wallbank) از نخستین سوابقی که در حقوق انگلستان مطرح شد، به این دیدگاه استناد شد، اما این پرونده توسط ماده ۸ قانون حیوانات ۱۹۷۱ تا حد زیادی بی‌اعتبار شد. اگرچه حیوانات مسئول تعداد نسبتاً زیادی از صدمات هستند (طبق برآورد کمیسیون پیرسون در سال ۱۹۷۸، حدود ۵۰,۰۰۰ مورد در سال تخمین زده شده است)، اما دعاوی مدنی بسیار کمی در این زمینه مطرح می‌شود. همان‌طور که در مورد جرایم مرتبط با زمین (اموال غیرمنقول) نیز صدق می‌کند، علاوه بر قانون حیوانات ۱۹۷۱، اصول کلی حقوق کامن لا همچنان اعمال می‌شود تا جبران خسارت ناشی از آسیب‌های وارد شده توسط حیوانات را فراهم کند.

در حقوق ایران در باب مسئولیت فعل زیانبار به اعتبار «فاعل» مستقیم به (الف) فعل شخص و (ب) فعل غیر و (پ) فعل شی یا حیوان قابل تقسیم می‌باشد. در مورد فعل حیوان و شی، خسارت از فعل مستقیم حیوان و وضع خاص اشیا (مانند خودرو یا ساختمان و...) تولید می‌شود اما در واقع دارنده یا

متصرف آنها مسئولیت را می‌پذیرد. (ره پیک، ۴۸:۱۳۹۵) انسان تنها وقتی باید مسئولیت جبران را بر عهده گیرد که در رفتارش از معیار و حالت متعارف، خارج شود به عبارتی همواره تقصیر شرط اصلی مسئولیت مدنی است در زمینه مسئولیت ناشی از حیوانات، قانون مجازات عمومی مصوب ۷ بهمن ۱۳۰۴، برای نخستین بار در حقوق موضوعه ایران، «عدم مراقبت از حیوان» را به‌عنوان مبنای مسئولیت معرفی کرد (ماده ۲۷۴). با گذر زمان و تغییرات قانونی، این قانون جای خود را به قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ داد. در قانون جدید، مواد مختلفی به مسئولیت ناشی از حیوانات پرداخته‌اند که لازم است به تفکیک تحلیل شوند. در برخی از این مواد، تقصیر مالک به‌عنوان مبنای اصلی مسئولیت فرض شده و بر اساس آن، نظریه تقصیر به‌طور خاص مورد پذیرش قرار گرفته است. مسئولیت مدنی ناشی از حیوانات یکی از موضوعات پرچالش در نظام‌های حقوقی مختلف است که همواره پرسش‌هایی درباره مبنای، شرایط، و حدود آن مطرح بوده است. مسئله اصلی این تحقیق، بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌های نظام حقوقی انگلستان و ایران در برخورد با مسئولیت مدنی ناشی از خسارات وارد شده توسط حیوانات است. با توجه به نقش حیوانات در زندگی روزمره انسان و افزایش موارد آسیب‌های ناشی از آن‌ها، تدوین و اجرای قوانین جامع و دقیق در این زمینه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ضرورت پرداختن به این موضوع از آنجا ناشی می‌شود که در حقوق ایران، با وجود پیشینه‌ای قابل توجه، قوانین موجود همچنان دارای ابهاماتی در زمینه مبنای مسئولیت و نحوه جبران خسارت هستند. از سوی دیگر، حقوق انگلستان به دلیل تاریخچه طولانی و رویکرد تخصصی خود در این حوزه، می‌تواند الگویی مناسب برای اصلاح و تکمیل قوانین داخلی باشد. علاقه به مطالعه تطبیقی نظام‌های حقوقی و شناخت چگونگی تنظیم حقوق مسئولیت مدنی در کشورهای مختلف، انگیزه اصلی پرداختن به این موضوع بوده است. هدف این تحقیق، تحلیل تطبیقی مبنای و قواعد حقوقی مرتبط با مسئولیت ناشی از حیوانات در دو نظام حقوقی ایران و انگلستان است. این تحلیل می‌تواند به شناسایی نقاط قوت و ضعف هر دو نظام حقوقی کمک کرده و راهکارهایی برای بهبود و ارتقای قوانین داخلی ارائه دهد. ساختار مقاله به این صورت تنظیم شده است: در بخش نخست، به کلیات و مبنای نظری مسئولیت مدنی پرداخته شده است. سپس در بخش دوم، قوانین مرتبط با مسئولیت ناشی از حیوانات در حقوق انگلستان و ایران بررسی شده است. در نهایت، با تحلیل تطبیقی یافته‌ها، نتیجه‌گیری و پیشنهادهایی برای اصلاح و تکمیل قوانین ایران ارائه شده است.

۱- مسئولیت ناشی از حیوانات در حقوق کامن لا

به طور نظری، هر نوع مسئولیت مدنی ممکن است به دلیل عملی که توسط یک حیوان انجام شده باشد، محقق شود. به عنوان مثال، اساتید برجسته مسئولیت مدنی، وینفیلد و جولووویکز (Winfield and Jolowicz) اشاره می‌کنند که ممکن است فردی به دلیل آموزش یک طوطی برای بیان اظهارات توهین آمیز درباره شخصی در مکان عمومی، در قبال افترا مسئول شناخته شود. با این حال، مسئولیت‌های مدنی که بیشترین احتمال وقوع آن‌ها در ارتباط با حیوانات وجود دارد، شامل مسئولیت ناشی از بی‌احتیاطی (نقض تکلیف مراقبتی)، ایجاد مزاحمت و تجاوز به تمامیت جسمانی اشخاص (حقوق خصوصی) است. در قانون مدنی ایران، مسئولیت مرتبط با حیوانات تحت عنوان «تسبیب» در ماده ۳۳۴ تعریف شده است. مطابق این ماده، «مالک یا متصرف حیوان مسئول خساراتی نیست که از ناحیه آن حیوان وارد میشود مگر اینکه در حفظ حیوان تقصیر کرده باشد لیکن در هر حال اگر حیوان به واسطه عمل کسی منشأ ضرر گردد فاعل آن عمل مسئول خسارات وارده خواهد بود» پایه و اساس مسئولیت مالک یا متصرف حیوان در این ماده، بر مبنای نظریه تقصیر استوار شده است که شرط تحقق مسئولیت، اثبات تقصیر در نگهداری حیوان توسط زیان دیده خواهد بود. (کاتوزیان، ۱۳۸۶؛ ۵۸۷)

۱-۱- بی‌احتیاطی (نقض تکلیف مراقبتی)

در انگلیس علاوه بر اشکال خاص اقداماتی که در قانون حیوانات پیش‌بینی شده‌اند، بی‌احتیاطی رایج‌ترین شکل مسئولیت مدنی در ارتباط با خسارات ناشی از حیوانات است. قواعد معمول مسئولیت مدنی در این موارد اعمال می‌شود. به عنوان مثال، صاحب یا کنترل‌کننده حیوان مسئول خسارت به اشخاص یا اموال خواهد بود اگر به طور معقول قابل پیش‌بینی باشد که حیوان ممکن است آن نوع خسارت را ایجاد کند. این اصل در پرونده (Draper v Hodder, ۱۹۷۲) تأیید شد به طور مشابه، در پرونده (Pitcher v Martin, ۱۹۳۷) همین اصل تأکید شد (Gomberg v Smith, ۱۹۶۲) ارتباط سهل‌انگاری به خوبی تثبیت شده است، همان‌طور که لرد اتکین (Atkin) بیان کرده است: «فارغ از مسئولیتی که بر مالک حیوانات یا شخصی که آن‌ها را کنترل می‌کند به دلیل آگاهی از ویژگی‌های خاص آن‌ها تحمیل می‌شود، وظیفه عادی هر شخص است که مراقب باشد حیوان یا اموالش به گونه‌ای استفاده نشود که احتمال آسیب به همسایه‌اش وجود داشته باشد» ادعاهای مربوط به سهل‌انگاری در رابطه با حیوانات، علیرغم اصلاحات صورت گرفته در قانون حیوانات ۱۹۷۱، همچنان

اهمیت دارند. این امر به این دلیل است که مسئولیت ناشی از این قانون در مورد حیوانات غیر خطرناک به دانش واقعی متکی است. در حالی که در دعاوی مربوط به سهل‌انگاری، موقعیت به گونه‌ای است که: «کافی است که خواننده از وجود خطر آگاه بوده یا باید از آن آگاه می‌بود؛ خطری که لزوماً از ویژگی‌های خشونت‌آمیز حیوان ناشی نمی‌شود، هرچند ممکن است برخی ویژگی‌های خاص مورد نیاز باشد.» طبق گفته قاضی پیرسون در پرونده (Ellis v Johnstone, ۱۹۶۳)، علاوه بر این، لغو قاعده مطرح‌شده در پرونده (Searle v Wallbank, ۱۹۴۷) باعث شده است که برخی از بخش‌های مربوطه قانون حیوانات در موارد سهل‌انگاری در ارتباط با حیوانات سرگردان در بزرگراه اعمال شوند. در قانون ایران بر اساس ماده ۵۲۲ قانون مجازات اسلامی، «متصرف هر حیوانی که از احتمال حمله آن آگاه است باید آن را حفظ نماید و اگر در اثر تقصیر او، حیوان مزبور به دیگری صدمه وارد سازد، ضامن است ولی اگر از احتمال حمله حیوان آگاه نبوده و عدم آگاهی ناشی از تقصیر او نباشد، ضامن نیست.» در این ماده، ملاک شناسایی آگاهی متصرف، نوعی و عرفی است. به این معنا که اگر شواهد و قراین بیرونی دلالت بر خطرناک بودن حیوان داشته باشد، قانون، متصرف را نسبت به وضعیت حیوان آگاه فرض می‌کند و مسئولیت را متوجه او می‌داند. (صفایی و رحیمی، ۱۳۹۰: ۲۳۲)

۱-۲- مزاحمت (Nuisance)

حیوانات می‌توانند منبعی برای ایجاد سر و صدا، بوهای ناخوشایند و اختلالات کلی باشند، و در صورتی که این مسائل بر زمین‌های همسایه تأثیر بگذارد، ممکن است منجر به اقامه دعوا به دلیل مزاحمت شود، البته با رعایت قواعد معمول مسئولیت مدنی. برای مثال، در پرونده (Leeman v Montague, ۱۹۳۶)، سر و صدای خروس‌ها که هر روز از حدود ساعت ۲ بامداد شروع می‌شد، به عنوان یک مزاحمت شناخته شد. همچنین، در پرونده: (Wheeler v JJ Saunders Ltd, ۱۹۹۶)، بوی ناشی از نگهداری خوک‌ها به عنوان یک مزاحمت تلقی شد.

۱-۳- تعدی به شخص (Trespass to the Person)

تعدی به شخص شامل تهدید (assault) یعنی ایجاد ترس از خشونت در شخص و ضرب و جرح (battery) یعنی اعمال عمدی نیرو به شخص دیگر بدون رضایت او می‌شود. هر دو این موارد می‌توانند با استفاده از یک حیوان نیز محقق شوند:

تهدید کردن فردی با یک سگ خشمگین، می‌تواند مسئولیت ناشی از تهدید را در پی داشته باشد، درست مانند تهدید کردن کسی با یک اسلحه که این نتیجه را دارد. تحریک کردن یک سگ برای گاز گرفتن یک فرد، می‌تواند به عنوان ضرب و جرح شناخته شود. قواعد و دفاعیات معمول در این موارد نیز اعمال می‌شوند. در قانون ایران در ماده ۵۰۱ ق.م.ا این امر بدین نحو بیان شده است: «هر گاه کسی به روی شخصی سلاح بکشد یا حیوانی مانند سگ را به سوی او برانگیزد یا هر کار دیگری که موجب هراس او میگردد مانند فریاد کشیدن یا انفجار صوتی انجام دهد و بر اثر این ارباب، شخص بمیرد یا مصدوم گردد حسب مورد بر اساس تعاریف انواع جنایات به قصاص یا دیه محکوم میشود.»

۴-۱- مزاحمت‌های قانونی (Statutory Nuisances)

مقامات محلی تحت ماده ۸۰ قانون حفاظت محیط زیست ۱۹۹۰ اختیار دارند که اقدام به کاهش مزاحمت‌های قانونی کنند. مزاحمت‌های قانونی به آن‌هایی اطلاق می‌شود که "برای سلامت مضر یا یک مزاحمت محسوب شوند". "مضر برای سلامت" به معنی "آسیب‌رسان یا احتمالاً موجب آسیب به سلامت" است. در پرونده: (Budd v Colchester BC, ۱۹۹۹) یک اقدام اجرایی تحت این قانون مربوط به سروصدای ناشی از پارس کردن سگ بود.

۵-۱- قانون حیوانات ۱۹۷۱

این قانون حیوانات را به دو گروه مختلف تقسیم می‌کند: گونه‌های خطرناک و گونه‌های غیرخطرناک. با این حال، همان‌طور که خواهیم دید، این دسته‌بندی‌ها لزوماً با تصورات عمومی ما از حیوانات خطرناک یا غیرخطرناک مطابقت ندارند (به عنوان مثال، شترها به عنوان گونه‌های خطرناک طبقه‌بندی شده‌اند در انگلیس، در حالی که سگ‌ها در دسته غیرخطرناک قرار دارند).

این دو گروه مشمول قواعد متفاوتی در این قانون هستند:

بند ۲ (۱) مربوط به حیوانات خطرناک است.

بند ۲ (۲) به حیوانات غیرخطرناک اختصاص دارد.

در ضمن این قانون بین حیواناتی که به طور ذاتی خطرناک هستند زیرا به گونه‌ای ذاتاً خطرناک تعلق دارند (که در حقوق کامن لا قدیم به آن‌ها (ferae naturae) گفته می‌شود) و حیوانات که معمولاً از نظر طبیعت ذاتاً خطرناک نیستند (mansuetae naturae) تفاوت قائل می‌شود.

۱-۵-۱- حیوانات خطرناک

بند ۶ (۲) از قانون حیوانات ۱۹۷۱، گونه‌های خطرناک را به این صورت تعریف می‌کند:

(الف): گونه‌ای که به طور معمول در جزایر بریتانیا اهلی نشده باشد؛ و

(ب): گونه‌ای که حیوانات بالغ آن گونه به طور عادی دارای ویژگی‌هایی باشند که: در صورت عدم کنترل، احتمالاً خسارات شدید ایجاد کنند؛ یا هر نوع خسارتی که ممکن است ایجاد کنند، احتمالاً شدید باشد.

این دسته‌بندی شامل حیواناتی است که به طور معمول در این کشور به عنوان حیوانات خانگی یا حیوانات کاری نگهداری نمی‌شوند. بنابراین، علاوه بر حیوانات خارجی مانند شیرها و ببرها، حیوانات وحشی بومی این کشور، مانند روباه‌ها و گربه‌های وحشی، نیز در این دسته قرار می‌گیرند. این واقعیت که حیوانی در سایر نقاط جهان به طور معمول اهلی شده است، بی‌اهمیت است. برای مثال، شترها در کشورهای عربی به طور گسترده‌ای اهلی شده‌اند، اما بر اساس حقوق انگلستان، همچنان در دسته حیوانات خطرناک قرار می‌گیرند. (Tutin v Mary Chipperfield Promotions Ltd, ۱۹۸۰) تعیین شد که شترها یک گونه خطرناک هستند، حتی اگر شتر در این مورد خاص کاملاً رام بوده باشد. این تصمیم با حکم پرونده: (McQuaker v Goddard, ۱۹۴۰) که در آن شتر به عنوان یک حیوان اهلی، نه وحشی، شناخته شده بود، مغایرت دارد، زیرا هیچ‌جایی در دنیا شتر به صورت وحشی وجود ندارد. بند ۶ (۲) (b) همچنین بیان می‌کند که برای اینکه یک حیوان به عنوان حیوان خطرناک در نظر گرفته شود، یک گونه باید یکی از شرایط زیر را داشته باشد:

(الف): احتمالاً در صورت عدم کنترل قادر به ایجاد خسارت شدید باشد (مانند شیر یا ببر) یا

(ب): گونه‌ای باشد که ممکن است به طور معمول خسارت ایجاد نکنند، اما اگر خسارت وارد کند، احتمالاً خسارت شدیدی خواهد بود. مثالی از این نوع گونه‌ها در پرونده (Behrens v Bertram, ۱۹۵۷) ذکر شده است. دسته‌بندی حیوانات به خطرناک یا غیرخطرناک برای مقاصد

این قانون به کل گونه‌ها تعلق دارد، نه به حیوانات شخصی. در پرونده Behrens که پیش‌تر ذکر شد، صاحب فیل استدلال کرد که فیل اواخر و آرام است و «خطرناکتر از یک گاو نیست»، اما دادگاه حکم داد که فیل یک گونه خطرناک است و بنابراین این فیل خاص نیز تحت پوشش بند ۲(۱) قرار می‌گیرد.

درباره مسئولیت ناشی از حیوانات خطرناک بند ۲(۱) مقرر می‌دارد که: در صورتی که خسارتی توسط حیوانی که به یک گونه خطرناک تعلق دارد ایجاد شود، هر شخصی که نگهدارنده آن حیوان باشد، مسئول خسارت خواهد بود، مگر آنکه قانون به نحو دیگری مقرر کرده باشد. عبارت «مگر آن که قانون به نحو دیگری مقرر کرده باشد» به این نکته اشاره دارد که قانون سه دفاعیه برای نگهدارندگان حیوانات وحشی پیش‌بینی کرده است با این حال، اگر متهم نتواند یکی از این دفاعیه‌ها را مطرح کند، مسئولیت به صورت مطلق است، به این معنا که، فرقی ندارد که آیا نگهدارنده حیوان در انجام وظیفه خود کوتاهی کرده است یا خیر، یا آیا او بهترین تلاش خود را برای جلوگیری از خسارت انجام داده است یا نه؛ اگر او نگهدارنده حیوانی باشد که خسارت را ایجاد کرده و دفاعیه‌ای نداشته باشد، مسئول خواهد بود. در قانون ایران بر طبق ماده ۳۳۴ ق.م مالک یا متصرف حیوان، اگرچه ممکن است به‌طور مستقیم در وقوع خسارت دخالتی نداشته باشد، اما به دلیل نقش غیرمستقیم خود، به‌عنوان مسبب زیان شناخته می‌شود. در این حالت، اثبات تقصیر مالک یا متصرف به‌عنوان شرط اصلی مسئولیت در تسبیب مطرح است. (بادینی، ۱۳۹۰: ۷۹؛ کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۲۱۶)

در انگلیس لازم است نگهدارندگان حیوانات خطرناک طبق قانون حیوانات وحشی خطرناک ۱۹۷۶ از مقامات محلی مجوز دریافت کنند. از آنجا که بیمه علیه مسئولیت ناشی از آسیب‌های وارده به اشخاص ثالث توسط حیوانات وحشی خطرناک، طبق همان قانون، این امر را الزامی می‌کند ادعاهای تحت بخش ۲(۱) این قانون بیشتر مربوط به حیواناتی است که از باغ‌وحش‌ها و سیرک‌ها فرار کرده‌اند – طبق گفته لرد واکر (Walker) در پرونده: (۲۰۰۳, Mirvahedy v Henley) توجه داشته باشید که تحت قانون حیوانات وحشی خطرناک ۱۹۷۶، تدابیری برای صدور مجوز فعالیت‌هایی که شامل برخی حیوانات می‌شود، وجود دارد. این قانون حیوانات مذکور را شناسایی کرده و بیمه مسئولیت را به عنوان شرطی ضروری برای صدور مجوز پیش‌بینی می‌کند. طبق بخش ۷ این قانون، «سیرک» که به عنوان مکانی تعریف می‌شود که «در آن حیوانات به طور کامل یا عمدتاً برای انجام ترفندها نمایشی یا حرکات خاص نگهداری یا معرفی می‌شوند» از الزامات صدور مجوز معاف است. قانون سگ‌های خطرناک ۱۹۹۱، که توسط قانون اصلاحی سگ‌های خطرناک ۱۹۹۷ اصلاح شده است،

برخی نژادها را به عنوان سگ‌های خطرناک تعریف می‌کند و جرائمی مانند نگهداری سگ خطرناک در مکان‌های عمومی بدون قلابه و داشتن سگ در شرایطی خطرناک که خارج از کنترل در مکان‌های عمومی را ایجاد می‌کند.

بند ۶ (۳) تعیین می‌کند که یک فرد به عنوان «نگهدارنده» یک حیوان خاص شناخته می‌شود اگر:

(الف) صاحب آن حیوان باشد یا آن را در اختیار داشته باشد؛ یا

(ب) رئیس یک خانوار باشد که در آن یک عضو زیر ۱۶ سال صاحب حیوان یا آن را در اختیار داشته باشد.

بند ۶ (۳) (b) شامل مواردی است که حیوان توسط یک کودک نگهداری یا مالکیت آن متعلق به کودک است، و اساساً مسئولیت خسارت‌های وارد شده را بر عهده والدین یا سرپرست کودک می‌گذارد. توجه داشته باشید که در قانون انگلیس اگرچه حیوان باید از نوعی باشد که احتمالاً خسارت شدید وارد کند، اما برای ایجاد مسئولیت نیازی نیست که خسارت وارد شده در واقع شدید باشد. بنابراین، به طور نظری ممکن است فردی تحت این قانون برای خسارت‌های جزئی ناشی از یک حیوان، اقامه دعوی کند، اگرچه با توجه به اینکه میزان خسارت‌ها معمولاً کم خواهد بود، این امر در عمل بعید است.

۱-۵-۲- حیوانات غیر خطرناک

در انگلیس تمامی گونه‌هایی که در دسته‌بندی حیوانات خطرناک قرار نمی‌گیرند، به عنوان حیوانات غیر خطرناک شناخته می‌شوند و تحت پوشش مقررات بند ۲(۲) قرار دارند. باز هم تاکید می‌شود که این طبقه بندی مربوط به گونه حیوان است نه حیوان خاص: به عنوان مثال، خسارت یا آسیب وارد شده توسط یک سگ، هرچند که ممکن است بسیار وحشی باشد ایجاد شود، همیشه تحت بند ۲(۲) بررسی خواهد شد، زیرا سگ‌ها به طور معمول در کشور انگلیس اهلی شده‌اند و بنابراین با تعریف قانونی حیوانات خطرناک مطابقت ندارند. همچنین درباره مسئولیت ناشی از حیوانات غیر خطرناک، بند ۲ (۲) مقرر می‌دارد که نگهدارنده یک حیوان غیر خطرناک مسئول خسارتی است که توسط آن حیوان ایجاد می‌شود، اگر هر یک از شرایط زیر برآورده شود:

(الف) خسارت از نوعی باشد که حیوان، مگر اینکه کنترل شود، احتمالاً ایجاد می‌کند، یا اگر توسط حیوان ایجاد شود، احتمالاً خسارت شدیدی خواهد بود؛

(ب) احتمال ایجاد خسارت یا شدید بودن آن ناشی از ویژگی‌هایی باشد که به طور معمول در حیوانات همان گونه وجود ندارد یا فقط در زمان‌ها یا شرایط خاصی ظاهر می‌شود؛ و

(ج) آن ویژگی‌ها برای نگهدارنده حیوان شناخته شده باشد یا در هر زمان برای فردی که در آن زمان مسئول نگهداری حیوان به عنوان کارمند نگهدارنده بوده یا، در صورتی که مسئول، سرپرست یک خانوار باشد، بجای فرد دیگری که صاحب حیوان است و عضو آن خانواده آن است و زیر ۱۶ سال است شناخته شده باشد.

مشابه بند ۲ (۱)، مسئولیت در اینجا نیز به صورت مطلق است، حتی اگر نگهدارنده حیوان بهترین تلاش خود را برای جلوگیری از خسارت انجام داده باشد، اگر او تحت تعریف مسئولیت قرار گیرد و دفاعیه‌ای نداشته باشد، مسئول خواهد بود. در قانون ایران، در صورتی که حیوان به فردی صغیر یا مجنون تعلق داشته باشد، وظیفه نگهداری و مراقبت از آن بر عهده وصی، ولی، یا قیم قرار می‌گیرد. در صورت کوتاهی این افراد در حفاظت، خسارات وارد شده باید از اموال آن‌ها جبران شود. اگر محجور فاقد ولی، وصی یا قیم باشد، خسارت از اموال خود او جبران خواهد شد (بر اساس ماده ۱۲۱۶ قانون مدنی). با این حال، در صورتی که معیار مسئولیت را بر مبنای شخصی در نظر بگیریم، محجور فاقد مسئولیت تلقی خواهد شد. (حسینی نژاد، ۱۳۷۰؛ ۱۴۴)

بند ۲ (۲) (b) قانون حیوانات ۱۹۷۱ دو شاخه مختلف مسئولیت را پیش‌بینی می‌کند. شاخه اول: «ویژگی‌هایی از حیوان که به طور معمول در حیوانات همان گونه یافت نمی‌شود.» به این معناست که حیوان مورد نظر باید ویژگی‌های دائمی یا عادی داشته باشد که به طور معمول در آن گونه حیوان انتظار نمی‌رود. در پرونده‌های (Kite v Napp, ۱۹۸۲) و (Wallace v Newton, ۱۹۸۲) این موضوع به وضوح به چشم می‌خورد.

شاخه دوم: «ویژگی‌هایی که به طور معمول جز در زمان‌ها یا شرایط خاصی یافت نمی‌شود.» به این معناست که ممکن است برای یک نوع خاص از حیوان، در برخی موقعیت‌ها رفتار خطرناک داشتن امری طبیعی باشد، حتی اگر این رفتار به طور معمول در بیشتر مواقع برای آن حیوان غیرطبیعی باشد. مثالی از این مورد این است که برای سگی که توله دارد، حمله به هر کسی که فکر می‌کند

تهدیدی برای تولدهایش است، کاملاً طبیعی است، حتی اگر حمله به افراد در هیچ زمانی برای آن سگ رفتار طبیعی نباشد.

اثر بند ۲ (۲) (b) در پرونده (Curtis v Betts, ۱۹۹۰) مورد بررسی قرار گرفت. دادگاه حکم داد که این پرونده تحت پوشش بند ۲ (b) قرار می‌گیرد، زیرا رفتار فقط در شرایط خاصی که سگ احساس می‌کرد مجبور است از قلمرو خود دفاع کند، طبیعی بود. در پرونده (Welsh v Stokes, ۲۰۰۷)، دادگاه تجدیدنظر انگلیس، به طور دقیق‌تر به موضوع ویژگی‌هایی که در گونه‌ها در زمان‌های خاص یافت می‌شود، پرداخته است. خواهان در این پرونده یک نوجوان بود که از اسب افتاد، پس از اینکه اسب هنگام حرکت در جاده به عقب بلند شد. دادگاه تجدیدنظر حکم داد که هر اسبی در شرایط خاصی قادر به عقب بلند شدن است «اگر به درستی کنترل نشود» و ویژگی‌ای مانند این که طبیعی است اما ممکن است غیرمعمول باشد، می‌تواند به عنوان ویژگی‌ای که در شرایط خاص «به طور معمول یافت می‌شود» در نظر گرفته شود. آن‌ها همچنین حکم دادند که صاحبان اسب می‌بایست آگاه باشند که اسب‌ها به طور کلی در شرایط خاصی می‌توانند به عقب بلند شوند، و بنابراین آن‌ها دانش لازم برای برآورده کردن بند ۲ (c) را داشتند و مسئول شناخته شدند. در پرونده (Bowl v Clark, ۲۰۰۶)، دادگاه تجدیدنظر تأکید کرد که باید ارتباطی منطقی بین استدلال ارائه شده تحت بند ۲ (a) و استدلال ارائه شده تحت بند ۲ (b) وجود داشته باشد. این پرونده مربوط به اسبی به نام Chance بود که در حال سوارکاری بر روی یک جاده عمومی بود. هنگامی که خواهان به آرامی با خودروی خود از کنار اسب عبور می‌کرد، اسب از لبه جاده منحرف شد؛ سوار نمی‌توانست آن را کنترل کند و اسب به خودرو خواهان برخورد کرد. در دادگاه بدوی، اعلام شد بند ۲ (a) محقق شده بود.

۲- دفاع‌ها

بخش ۵ قانون حیوانات انگلیس سه دفاع ارائه می‌دهد که می‌توانند برای رهایی از مسئولیت خسارت وارد شده توسط حیوانات خطرناک و غیرخطرناک استفاده شوند. (۱) بند ۵ (۱) بیان می‌کند که متهم مسئول خسارتی که توسط حیوان وارد شده نیست، اگر این خسارت کاملاً ناشی از اشتباه شخصی باشد که آن را متحمل شده است. در پرونده (Nelmes v Chief Constable of Avon and Somerset, ۱۹۹۳)، این دفاع پذیرفته شد، جایی که خواهان به سگی لگد زده بود و سگ سپس

او را گاز گرفته بود. لازم به ذکر است که این بخش دفاعی ارائه نمی‌دهد زمانی که خواهان فقط تا حدی مسئول خسارت باشد. (یعنی مانند دفاع تقصیر مشارکتی عمل نمی‌کند، هرچند که مشابه به نظر برسد). قانون ایران در این زمینه ماده ۵۲۵ ق.م.ا نیز با توجه به دفاع مشروع بیان داشته است: «هرگاه شخصی عملی انجام دهد که موجب تحریک یا وحشت حیوان گردد ضامن جنایتهایی است که حیوان در اثر تحریک یا وحشت وارد میکند مگر آنکه عمل مزبور مصداق دفاع مشروع باشد». (۲) بند ۵ (۲) مقرر می‌دارد که مالک یا نگه‌دارنده حیوان مسئول خسارتی که توسط آن حیوان وارد شده نیست، اگر شخصی که خسارت دیده است، خطر آن را به طور داوطلبانه پذیرفته باشد. در پرونده (۱۹۷۷, Cummings v Grainger)، خواهان توسط یک سگ آلساتیان که به عنوان سگ نگهبان در انبار ضایعات متهم استفاده می‌شد، گاز گرفته شد. خواهان شب دیر وقت با دوست پسرش به حیاط رفته بود، او با متهم آشنا بود و کلید داشت. یک تابلو با نوشته «مراقب سگ باشید» وجود داشت و خواهان اعتراف کرد که آن را دیده بود. دادگاه تجدیدنظر حکم داد که او از خطر آگاه بوده و تصمیم به پذیرش آن گرفته است؛ بنابراین متهم تحت پوشش بند ۵ (۲) قرار گرفت.

در قانون ایران تبصره ماده ۵۲۳ ق.م.ا، بیان می‌کند: «در مواردی که آسیب مستند به مصدوم باشد مانند آن که وارد شونده بداند حیوان مزبور خطرناک است و اذن دهنده از آن آگاه نیست و یا قادر به رفع خطر نمیشود، ضمان منتفی است» در تبصره این ماده، امکان معافیت از پرداخت خسارت پیش‌بینی شده است، مشروط بر اینکه رابطه سببیت از صاحب اذن قطع شده و خسارت به طور مستقیم به رفتار مصدوم مستند باشد. بنابراین، اگر فرد واردشونده از شرایط موجود آگاهی کامل داشته باشد و در مقابل، صاحبخانه از خطرناک بودن حیوان اطلاعی نداشته باشد، در واقع این فرد با پذیرش آگاهانه خطر، اقدام کرده است. در چنین شرایطی، مسئولیتی برای صاحب اذن وجود نخواهد داشت.

(۳) بند ۵ (۳) بیان می‌کند که متهم مسئول خسارتی که توسط حیوان به یک متجاوز در محل نگهداری حیوان وارد شده نیست، مشروط بر اینکه یکی از شرایط زیر برقرار باشد:

(الف) حیوان به منظور حفاظت از افراد یا اموال در آنجا نگهداری نمی‌شد؛ یا

(ب) حیوان به منظور حفاظت از افراد یا اموال در آنجا نگهداری می‌شد، اما نگهداری آن به این دلیل غیرمنطقی نبوده است.

این بدین معناست که در صورتی که یک متجاوز توسط حیوانی که سگ نگهبان نیست زخمی شود، یا اگر حیوان سگ نگهبان باشد، زمانی که نگهداری آن برای متهم منطقی باشد، دفاعی وجود دارد. این مقرر در واقع برای تمامی حیوانات اعمال می‌شود، نه فقط سگ‌ها، اما به وضوح، بیشتر در مورد سگ‌ها اعمال می‌شود. این مقرر به عنوان یک دفاع جایگزین در پرونده (Cummings v Grainger) پذیرفته شد، زیرا اسقاط فروشی در منطقه‌ای قرار داشت که احتمالاً هدف دزدان قرار میگرفت، به همین دلیل نگهداری یک سگ نگهبان در آنجا را منطقی می‌ساخت. در قانون ایران در ماده ۵۲۳ ق.م.ا آمده که اشعار داشته است: «هرگاه شخصی با اذن کسی که حق اذن دارد، وارد منزل یا محلی که در تصرف اوست، گردد و از ناحیه حیوان یا شیئی که در آن مکان است صدمه و خسارت ببیند، اذن دهنده ضامن است، خواه آن شیء یا حیوان قبل از اذن در آن محل بوده یا بعداً در آن قرار گرفته باشد و خواه اذن دهنده نسبت به آسیب‌رسانی آن علم داشته باشد خواه نداشته باشد.» برخی بر این باورند که اگر صاحبخانه حیوان را به شیوه‌ای متعارف نگهداری کرده باشد و با وجود اتخاذ تمهیدات لازم، خسارتی به مآذون وارد شود، صاحبخانه مسئولیتی نخواهد داشت (صفایی و رحیمی، ۱۳۹۰: ۲۳۴). بر این اساس، تکلیفی که بر عهده صاحبخانه قرار دارد، به دلیل اذن او در ورود به ملک، یک تکلیف ناظر به نتیجه است. به عبارت دیگر، صرفاً مواظبت و تلاش کافی نیست، مگر آنکه صاحبخانه بتواند ثابت کند که وقوع خسارت ناشی از عاملی خارجی و غیرقابل پیش‌بینی بوده است. باین وجود به نظر می‌رسد مبنای چنین مسئولیتی بیشتر با نظریه تعهد ایمنی سازگاری دارد. در واقع صاحب مکان یا اذن دهنده ضامن ایمنی کسی است که با اذن او به آن محل آمده است (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۵۹۱)

۲-۱- حیوانات متجاوز به اراضی دیگران

قانون حیوانات همچنین مسئولیت برای دام‌هایی که به زمین شخص دیگری وارد می‌شوند را پوشش می‌دهد. دام‌ها در بند ۱۱ تعریف شده‌اند و شامل گاوها، اسب‌ها، الاغ‌ها، قاطر (ترکیب اسب و الاغ)، خرها، گوسفندان، بزها، طیور و گوزن‌های مزرعه‌ای (اما نه گوزن‌های وحشی) می‌شود. مشکل سرگردانی دام‌ها در زمین دیگران در حقوق عرفی قدیمی از طریق دعوای بسیار کهن موسوم به «تجاوز دام‌ها» (cattle trespass) مورد رسیدگی قرار می‌گرفت. اکنون این موضوع تحت ماده ۴ قانون حیوانات ۱۹۷۱ پوشش داده شده است بند ۴ مقرر می‌دارد که وقتی: دام‌های متعلق به یک طرف به زمین متعلق به شخص دیگری وارد شوند و موجب آسیب به زمین یا اموال شوند، شخص مالک دام‌ها مسئول خواهد بود. در این بند مسئولیتی برای آسیب شخصی یا خسارت به اموال شخصی

غیر از مالک یا صاحب ملک وجود ندارد؛ در صورتی که چنین خسارتی توسط دام‌های متجاوز ایجاد شود، خواهان تنها در صورتی می‌تواند درخواست غرامت کند که پرونده‌ای تحت بند ۲ یا در چارچوب یکی از دعاوی مسئولیت مدنی در حقوق کان لا قابل طرح باشد. علاوه بر این، مالک دام‌های متجاوز مسئول است هزینه‌های مربوط به نگهداری دام‌ها توسط مالک یا مستأجر زمین تا زمان بازگشت آن‌ها به مالک خواهد بود. مسئولیت برای خسارت و هزینه‌ها به صورت مطلق است؛ مالک دام‌ها مسئول خواهد بود، صرف نظر از اینکه آیا او از احتمال خروج دام‌ها آگاه بوده یا نه، و صرف نظر از هرگونه تدابیری که برای جلوگیری از این اتفاق اندیشیده باشد، مگر اینکه دفاعی قانونی برای او وجود داشته باشد. آسیب‌های شخصی تحت این بخش پوشش داده نمی‌شوند و چرا که قاعده کامن لا توسط قانون حیوانات ۱۹۷۱ لغو شده است. بخش ۴ (۱) (a)

۲-۲- دفاع‌ها

دفاع‌های تحت بند ۵ (۱) و بند ۵ (۲)، برای دام‌های متجاوز نیز اعمال می‌شود، همانطور که دفاعیه‌ای مانند قصور مشارکتی نیز قابل استفاده است (بخش ۱۰). با این حال، نکته‌ای که باید توجه شود این است که استفاده از بند ۵ (۱) برای این ادعا که خسارت به طور کامل به دلیل تقصیر خواهان بوده است (زیرا او زمین خود را حصار نکشیده است و به این ترتیب از ورود دام‌های دیگران جلوگیری نکرده) امکان‌پذیر نیست. این به این دلیل است که در قانون کامن لا به طور سنتی هیچ وظیفه‌ای برای حصار کشیدن زمین وجود ندارد. با این حال، این موضوع در صورتی که خواهان یا شخص دیگری وظیفه‌ای برای حصار کشیدن زمین خواهان داشته باشد، به عنوان مثال، طبق قرارداد اجاره زمین، چنین وظیفه‌ای ممکن است وجود داشته باشد (بخش ۵ (۶)). در نتیجه در این حالت دفاع وجود خواهد داشت اگر حصارکشی انجام نشده باشد.

۲-۲-۱- دفاع اضافی

همچنین یک دفاعیه اضافی در بند ۵ (۵) وجود دارد که مقرر می‌کند مالک دام‌هایی که از بزرگراه عبور کرده و وارد زمین دیگری شده‌اند، مسئولیتی نخواهد داشت در صورتی که حضور دام‌ها در بزرگراه استفاده‌ای معقول از آن بزرگراه باشد.

(۱۸۸۲, Tillet v Ward) طبق حقوق کامن لا، این موضوع به عنوان یکی از خطرات زندگی در نزدیکی بزرگراه تلقی می‌شود. که حیواناتی که در حال عبور از بزرگراه هستند ممکن است به ملک‌های

مجاور بزرگراه وارد شوند. طبق (بند ۵ (۵)) «شخصی که تحت بند ۴ این قانون مسئول نخواهد بود اگر دام‌ها از بزرگراهی که حضور آن‌ها در آنجا استفاده قانونی از جاده محسوب می‌شود، منحرف شده و وارد زمین شده باشد.» (Matthews v Wicks, ۱۹۸۷) است، جایی که دادگاه تجدیدنظر تصمیم گرفت که اجازه دادن به حیوانات برای پرسه زدن آزادانه در بزرگرها استفاده قانونی از بزرگرها محسوب نخواهد شد، بنابراین دفاع تحت بند ۵ (۵) قابل اجرا نبود. هنوز مشخص نیست که آیا برای حیواناتی که ابتدا از زمینی به بزرگراه فرار می‌کنند و سپس به زمین‌های دیگر وارد می‌شوند، مسئولیت به صورت مطلق اعمال می‌شود یا مسئولیت ناشی از سهل انگاری خواهد بود.

۲-۲-۲- جبران خسارت

علاوه بر روش معمول دریافت غرامت، بند ۴ یک راه حل اضافی برای مالکان زمین یا مستأجران در نظر گرفته است زمانی که دام‌ها به طور غیرقانونی وارد زمین آن‌ها می‌شوند. مالک یا مستأجر زمین می‌تواند دام‌ها را تا زمانی که خسارت پرداخت شود نگه دارد، البته باید در عرض ۴۸ ساعت به پلیس و در صورت شناسایی، به صاحب دام اطلاع دهد. آن‌ها باید در حین نگهداری دام‌ها، غذا به آن‌ها بدهند، اما هزینه این غذا را می‌توان از صاحب دام مطالبه نمود. اگر صاحب دام برای پرداخت خسارت پیشنهاد دهد، دام‌ها باید به او بازگردانده شوند، اما اگر پس از ۱۴ روز هیچ پیشنهادی داده نشود یا صاحب دام شناسایی نشود، مالک یا مستأجر زمین می‌تواند دام‌ها را بفروشد. او می‌تواند هزینه‌های تغذیه دام‌ها، هزینه‌های مرتبط با فروش و هزینه خسارت وارد شده را نگه دارد؛ هرگونه مقدار مازاد باید به صاحب دام بازگردانده شود.

۲-۳- حیوانات در بزرگراه

بند ۸ مقرر می‌دارد که در صورتی که حیوانات از زمین‌های بدون حصار وارد بزرگراه شوند، مسئولیت بر اساس قوانین معمول سهل انگاری (تقصیر) تعیین خواهد شد (قبل از تصویب این قانون، صاحبان حیوانات برای خسارات وارد شده توسط حیواناتشان که به جاده‌ها وارد می‌شدند مسئول نبودند، قاعده زمانی وضع شده بود که تعداد حیوانات بسیار بیشتر و تعداد وسایل نقلیه بسیار کمتر بود، توسط بند ۸ (۱) قانون حیوانات ۱۹۷۱ لغو شد). با این حال، اگر حیوانات از زمینی که حصار ندارد وارد بزرگراه شوند، صرف عمل قرار دادن آن‌ها در آن زمین باعث مسئولیت نخواهد شد، مشروط بر اینکه: (الف) زمین مربوطه زمین عمومی باشد، (ب) زمین در منطقه‌ای واقع شده باشد که حصار کشیدن عادی

نباشد، (ج) زمین چمنزار در یک شهر یا روستا باشد و صاحب حیوان حق قرار دادن حیوانات در آنجا را داشته باشد. طبق قانون ثبت اراضی عمومی ۱۹۷۱، هر کسی که حق چرا حیوانات را روی زمین‌هایی مانند اراضی عمومی داشته باشد، موظف بود که این حق را ثبت کند و در غیر این صورت آن حق را از دست خواهد داد. بنابراین، اکنون اثبات چنین حقوقی آسان‌تر از قبل از تصویب این قانون است.

در قانون ایران فرض دیگری که در ماده ۳۳۴ قانون مدنی مطرح شده، این است که اگر حیوان بر اثر عمل شخص ثالث موجب ضرر شود، مسئولیت به عهده فاعل آن عمل خواهد بود، بدون توجه به اینکه مالک یا متصرف در حفظ حیوان تقصیری کرده باشد یا خیر. بنابراین، این بخش از ماده را نباید محدود به شرایطی دانست که در آن مالک یا متصرف تقصیری مرتکب نشده‌اند؛ بلکه حتی در صورت وجود تقصیر نیز مسئولیت اصلی متوجه شخصی است که با عمل خود باعث ایجاد ضرر شده است. (ره پیک، ۱۳۹۵؛ ۱۸۴) یا مثلاً در ایران در موضوع «توقف حیوان»، مواد ۵۱۲ و ۵۲۴ قانون مجازات اسلامی بر مبنای «اماره تقصیر» مسئولیت متصرف را تعیین کرده‌اند. این دو ماده یک مفهوم مشترک را بیان می‌کنند، یعنی تعهد متصرف حیوان به جبران خسارت در صورتی که حیوان در محلی غیرمعارف متوقف شود و موجب زیان گردد. تفاوت اصلی این دو ماده در تعیین مسئولیت «مهارکننده» حیوان است؛ چراکه مهارکننده در این شرایط اختیار کنترل و توقف حیوان را دارد، در حالی که سوار چنین اختیاری ندارد. لازم به ذکر است که نباید از عبارت «کسی که سوار حیوان است» برداشت محدود داشت؛ این حکم مختص حیوانات قابل سواری نیست، بلکه شامل تمامی حیوانات می‌شود. در واقع، مسئولیت مهارکننده به دلیل توانایی او در کنترل شرایط، امری عقلی و منطقی است که حتی در نبود صریح ماده قانونی نیز قابل استنتاج خواهد بود. (باریکلو، ۱۳۸۵؛ ۱۰۹)

در ماده ۵۲۴ ق.م.ا توقف حیوان در محلی غیر مجاز را عده‌ای به خودی خود نوعی رفتار تقصیر آمیز دانسته‌اند که باید ضمان آور تلقی شود، همچنین بستن حیوان در محل‌هایی که احتمال ورود ضرر به دیگران در آن متصور است نیز باید مصداقی از رفتار ضمان آور تلقی شود (ناصر کاتوزیان، ۱۳۷۸)، از همین رو ماده فوق نیز به گونه‌ای وضع شده است که تکلیف و وظیفه مراقبت را بر عهده مالک حیوان نهاده است (کاتوزیان، ۱۳۹۱) عده‌ای حکم این ماده را مختص حالتی می‌دانند که کسی بر حیوانی سوار باشد و حیوان نیز در حالت سکون در خیابان ایستاده و متعرض کسی نیز نشده باشد (زراعت، ۱۳۸۹)، البته توقف در محل‌های مجاز را حقوقدانان امری مشروع دانسته‌اند (کاتوزیان، ۱۳۹۰) گروهی بیان نموده‌اند که سوارکاری که اسب خود را در محلی مانند بزرگراه رها می‌کند، خود مسئول خطرهای ایجاد شده است (کاتوزیان، ۱۳۹۰). ماده ۳۳۴ ق.م. مسئولیت مالک حیوان در قانون مدنی

مبتنی بر تقصیر می‌داند، به عبارتی مالک حیوان مسئول خسارات ناشی از حیوان نمی‌باشد، مگر اینکه در حفاظت از آن تقصیر کرده باشد، و این تقصیر باید توسط زیان‌دیده اثبات گردد که معمولاً به صورت ترک وظیفه (ترک فعل) در نگهداری حیوان می‌باشد (امامی، ۱۳۵۱، ص ۴۰۲)

۲-۴- مسئولیت ویژه برای سگ‌ها

دو بخش از قانون حیوانات انگلیس برای وضعیتی که سگ‌ها در حال حمله به دام‌ها هستند یا ممکن است به آن‌ها آسیب برسانند، تدابیر ویژه‌ای اتخاذ کرده‌اند. بند ۳ مقرر می‌دارد که در صورتی که یک سگ به دام‌ها آسیب وارد کند یا آن‌ها را بکشد، نگهدارنده سگ مسئول جبران خسارات خواهد بود، مگر اینکه وی تحت پوشش یکی از دفاع‌ها قرار گیرد. دفاع‌های مربوطه شامل دفاع‌هایی هستند که در بند ۵ (۱) تعریف شده‌اند، که به تقصیر شاکی مربوط می‌شود، بند ۵ (۲) که مربوط به پذیرش داوطلبانه خطر است، و سهل‌انگاری مشترک، به علاوه دفاع خاصی که در بند ۵ (۴) آمده است. این بند مقرر می‌دارد که صاحب سگ مسئول نخواهد بود زمانی که سگ وی دام‌هایی را که وارد زمین تحت تصرف صاحب سگ شده‌اند، کشته یا زخمی کند، یا جایی که حضور سگ در زمین توسط مالک زمین مجاز بوده باشد. بند ۹ (۳) مقرر می‌دارد اگر شخصی برای جلوگیری از آسیب به دام سگی را که در حال آسیب رساندن یا تهدید به آسیب رساندن به دام‌ها است، بکشد، به شرطی که هیچ راه معقول دیگری برای جلوگیری از این کار وجود نداشته باشد. همچنین، کشتن سگی که به دام‌ها آسیب رسانده‌اند، و هنوز در نزدیکی دام‌ها است، تحت کنترل هیچ فردی نیست و راه‌های عملی برای شناسایی صاحب آن وجود ندارد، نیز قانونی است. در هر دو حالت، شخصی که سگ را می‌کشد باید نشان دهد که حق اقدام برای حفاظت از دام‌ها را داشته است (که معمولاً به این معنا است که فرد مالک دام‌ها یا زمین مربوطه باشد یا از طرف صاحب زمین یا دام‌ها مجاز باشد). علاوه بر این، او باید ظرف ۴۸ ساعت به پلیس اطلاع دهد.

نتیجه گیری

مسئولیت مدنی ناشی از حیوانات در دو نظام حقوقی ایران و انگلستان تفاوت‌ها و شباهت‌های مهمی دارد. در حقوق ایران، مسئولیت مالکان حیوانات بر مبنای نظریه تقصیر استوار شده است. این امر به معنای آن است که مالک یا متصرف تنها در صورتی مسئول شناخته می‌شود که زیان دیده بتواند تقصیر آن‌ها را در نگهداری حیوان اثبات کند (ماده ۳۳۴ قانون مدنی). در مقابل، نظام حقوقی انگلستان در مواردی مسئولیت مطلق را در نظر گرفته و مالک یا متصرف حیوان را بدون نیاز به اثبات تقصیر مسئول خسارت می‌داند، خصوصاً در رابطه با حیوانات خطرناک (بند ۲(۱) قانون حیوانات ۱۹۷۱). در عین حال، هر دو نظام حقوقی توجه ویژه‌ای به نقش رفتار زیان دیده در تعیین مسئولیت دارند. در انگلستان، پذیرش داوطلبانه خطر توسط زیان دیده می‌تواند مسئولیت مالک حیوان را کاهش دهد یا از بین ببرد. در ایران نیز، ماده ۵۲۳ قانون مجازات اسلامی به نقش زیان دیده در قطع رابطه سببی اشاره دارد. نکته قابل توجه دیگر، تفکیک حیوانات به خطرناک و غیرخطرناک در حقوق انگلستان است. این تفکیک به قانون‌گذاران کمک می‌کند تا معیارهای دقیق‌تری برای مسئولیت تعیین کنند. در ایران، چنین تفکیکی به وضوح وجود ندارد و تمامی حیوانات تحت قواعد عمومی تسبیب قرار می‌گیرند. تحلیل تطبیقی نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان نشان می‌دهد که قانون‌گذار ایرانی با تأکید بر نظریه تقصیر و لزوم اثبات آن، رویکرد محافظه‌کارانه‌تری نسبت به حمایت از زیان‌دیدگان اتخاذ کرده است. در مقابل، حقوق انگلستان با پذیرش مسئولیت مطلق در مواردی، گام‌هایی مؤثرتر در حمایت از حقوق زیان‌دیدگان برداشته است. هرچند قوانین هر دو کشور به نقش رفتار زیان‌دیده و وضعیت حیوان در تعیین مسئولیت توجه دارند، اما نظام حقوقی انگلستان به دلیل شفافیت و جامعیت قوانین، عملکرد کارآمدتری در این زمینه دارد. لذا پیشنهادات پیش رو را در این راستا می‌توان ارائه نمود:

۱. اصلاح قوانین مرتبط با حیوانات خطرناک در ایران: قانون‌گذار ایرانی می‌تواند با الگوبرداری از نظام انگلستان، حیوانات را به دو دسته خطرناک و غیرخطرناک تقسیم کرده و برای هر دسته، قواعد خاصی وضع کند.

۲. پذیرش مسئولیت مطلق در برخی موارد: برای حمایت بیشتر از زیان‌دیدگان، پیشنهاد می‌شود در مواردی که حیوان به طور ذاتی خطرناک است، مسئولیت مالک به صورت مطلق در نظر گرفته شود.

۳. توسعه آموزش عمومی: آگاهی بخشی به عموم جامعه در مورد وظایف و مسئولیت‌های مالکین حیوانات می‌تواند از بروز بسیاری از دعاوی جلوگیری کند.

۴. همکاری میان نظام‌های حقوقی: تعامل و تبادل تجربیات میان کشورهای دارای نظام‌های حقوقی پیشرفته در زمینه مسئولیت مدنی می‌تواند به غنای قوانین داخلی ایران کمک کند.

منابع

- ۱- امامی، سیدحسین، ۱۳۵۱ش، حقوق مدنی، جلد ۱، تهران، انتشارات اسلامیه، چاپ ۴.
- ۲- باریکلو، علیرضا، ۱۳۸۵ش، مسئولیت مدنی، تهران، نشر میزان.
- ۳- بادینی، حسن، ۱۳۸۹-۱۳۹۰ش، جزوه الزام های خارج از قرارداد، دانشکده حقوق دانشگاه تهران، نیمسال اول.
- ۴- حسینی نژاد، حسینقلی، ۱۳۷۰ش، مسئولیت مدنی، جهاد دانشگاهی دانشگاه شهید بهشتی، چ ۲.
- ۵- ره پیک، حسن، ۱۳۹۵ش، حقوق مسئولیت مدنی و جبران ها، تهران، انتشارات خرسندی، چ ۳.
- ۶- زراعت، عباس، ۱۳۸۹ش، قانون مجازات اسلامی در نظم حقوقی کنونی (همراه با فهرست تفصیلی عناوین مجرمانه). ققنوس، چاپ ۴.
- ۷- صفایی، سید حسین و رحیمی، حبیب اله، ۱۳۹۰ش، مسئولیت مدنی (الزامات خارج از قرارداد)، تهران، نشر سمت، چ ۱.
- ۸- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۷۸ش، مسئولیت مدنی الزام های خارج از قرارداد (ضمان قهری) (جلد اول)، دانشگاه تهران، چاپ ۲.
- ۹- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۸۶ش، الزام های خارج از قرارداد، ضمان قهری، تهران، دانشگاه تهران، چ ۸.
- ۱۰- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۹۰ش، الزام های خارج از قرارداد (جلد دوم) (مسئولیت مدنی-مسئولیت های خاص و مختلط)، دانشگاه تهران، چاپ ۹.
- ۱۱- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۹۱ش، دوره مقدماتی حقوق مدنی وقایع حقوقی (مسئولیت مدنی)، شرکت سهامی انتشار، چاپ ۸.

۱۲- Behrens v Bertram Mills Circus [۱۹۵۷] ۲ QB ۱.

۱۳- Bowlt v Clark [۲۰۰۶] EWCA Civ ۹۷۸.

-
- ۱۴- Budd v Colchester BC [۱۹۹۹] Env LR ۷۳۹.
- ۱۵- Cummings v Grainger [۱۹۷۷] QB ۳۹۷.
- ۱۶- Curtis v Betts [۱۹۹۰] ۱ WLR ۴۵۹، [۱۹۹۰] ۱ All ER ۷۶۹.
- ۱۷- Draper v Hodder [۱۹۷۲] ۲ QB ۵۵۶.
- ۱۸- Ellis v Johnstone [۱۹۶۳] ۱ All ER ۲۸۶.
- ۱۹- Gomberg v Smith [۱۹۶۲] ۱ All ER ۷۲۵.
- ۲۰- Kite v Napp (۱۹۸۲) The Times, ۱ June.
- ۲۱- Leeman v Montague [۱۹۳۶] ۲ All ER ۱۶۷۷.
- ۲۲- Matthews v Wicks (۱۹۸۷) The Times, ۲۵ May.
- ۲۳- McQuaker v Goddard [۱۹۴۰] ۱ KB ۶۸۷.
- ۲۴- Mirvahedy v Henley [۲۰۰۳] ۲ WLR ۸۸۲; ۲ All ER ۴۰۱.
- ۲۵- Nelmes v Chief Constable of Avon and Somerset (۱۹۹۳) (unreported).
- ۲۶- Pitcher v Martinu (۱۹۳۷) .
- ۲۷- Searle v Wallbank [۱۹۴۷] AC ۳۴۱.
- ۲۸- Tillet v Ward (۱۸۸۲) ۱۰ QBD ۱۷.
- ۲۹- Tutin v Mary Chipperfield Promotions Ltd (۱۹۸۰) ۱۳۰ NLJ ۸۰۷.
- ۳۰- Wallace v Newton [۱۹۸۲] ۱ WLR ۳۷۵.
- ۳۱- Welsh v Stokes [۲۰۰۷] EWCA Civ ۷۹۶; [۲۰۰۸] ۱ All ER ۹۲۱.
- ۳۲- Wheeler v JJ Saunders Ltd [۱۹۹۶] Ch ۱۹.

Comparative Study of Civil Liability for Damages Caused by Animals in Iran and UK Law: From Fault Theory to Strict Liability

Amirmohammad Mahrokh^۱

Article Number: JHVMN-۲۵۰۱-۱۲۶۰

Abstract

This study aims to examine civil liability arising from damages caused by animals in UK's and Iran's law. To achieve this goal, a comparative research method has been employed, analyzing statutory laws, judicial precedents, and legal doctrines in both legal systems. The findings of the study reveal that in UK's law, civil liability for damages caused by animals is based on two principles: fault and strict liability, with the Animals Act ۱۹۷۱ providing specific frameworks for dangerous and non-dangerous animals. In Iran's law, Article ۳۳۴ of the Civil Code and the Islamic Penal Code address the liability of animal owners or custodians based on the fault theory. The conclusion indicates that despite conceptual similarities between the two legal systems, UK's law, with its longer history and more precise regulations, offers greater protection to victims. In contrast, Iran's law demonstrates a clear need for reform and further development in this area.

Keywords: Animals Act ۱۹۷۱, strict liability, civil liability of the owner or keeper of animal, Compensation for damage caused by animals.

^۱. Master of Science in Private Law, Department of Law, Faculty of Humanities, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran. (Corresponding Author). am.mahrokh۲۰۲۰@gmail.com

